

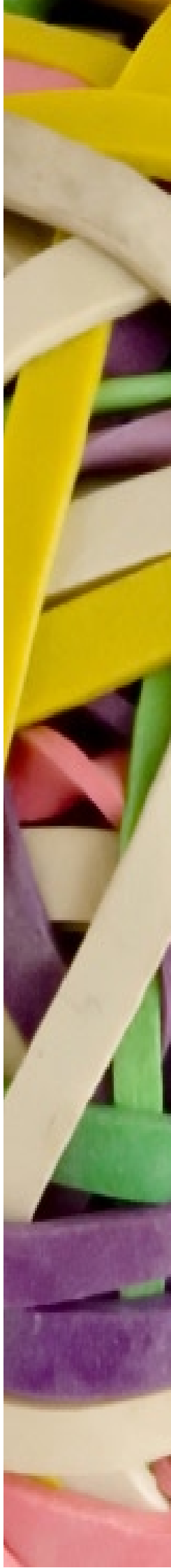
Vuistregels

Werkboek voor jeugdleiders

Hoe om te gaan met
ADHD en autisme

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Voorwoord	3
ADHD	4
Autisme	6
Geef me de 5!	8
Relatiegericht werken	10
Praktijkvoorbeelden	12
Tips voor het omgaan met de kinderen	14
Tips voor het contact met de ouders	16
Opzet notitieverwerking gesprek ouders	17
Overige jeugdwerkactiviteiten	18
Thema-avond	19
Raamwerken clubavond	20
Uitleg pictogrammen	21
Nederlands Gereformeerd Jeugdwerk	23
Dit Koningskind	23
Leestips	24

Voorwoord

Op dit moment heb je het boekje in je hand waarmee aandacht wordt besteed aan kinderen met ADHD en/of een vorm van autisme, binnen het georganiseerde jeugdwerk van een gemeente. In dit boekje zul je een stukje informatie vinden over ADHD en autisme, tips voor het omgaan met deze kinderen zowel individueel als in combinatie met een groep. Hoe je het contact vorm kunt geven met de ouders van deze kinderen en voorbeelden voor het opzetten van een thema-avond. Verder zijn er een aantal voorbeelden aanwezig om een clubavond een vaste structuur te bieden, voor het gebruik van pictogrammen en informatie over de organisaties die dit boekje aanbieden. Voor eventuele vragen/opmerkingen kun je bij hen terecht. Je zult zien dat dit boekje zo praktisch mogelijk is gemaakt en ingedeeld.

Voor de leesbaarheid is er gekozen om 'hij' te gebruiken. Dit kan echter ook gelezen worden als 'zij' want het is voor zowel jongens als meisjes. Tevens zijn alle namen die gebruikt worden in de voorbeelden gefingeerd vanwege de privacy. Alle voorbeelden komen uit de praktijk en zijn aangedragen door ouders en jeugdleiders.

Veel succes gewenst bij het gebruik van dit boekje!

ADHD

Mark (8 jaar) staat enthousiast te springen als er wordt verteld dat er straks een spel gespeeld gaat worden, als afsluiting van de clubavond. Er wordt Mark gevraagd weer rustig te gaan zitten, maar hij blijft maar wiebelen en kan niet meer luisteren naar de uitleg van het spel. Wanneer het spel is begonnen is hij enthousiast, maar doordat hij niet naar de regels heeft geluisterd verpest hij het spel voor de andere kinderen. Al snel ziet hij wat anders en loopt weg. Het lijkt wel of hij het spel al weer helemaal vergeten is. Mark heeft ADHD.

Een aantal feiten

ADHD betekent 'Aandachtstekort en Hyperactiviteitstoornis'. In het dagelijkse leven beter bekend als Alle Dagen Heel Druk. Kinderen met ADHD hebben moeite om de aandacht en concentratie vast te houden. Ze zijn impulsief en hyperactief, ze reageren daardoor op verschillende gebieden anders dan andere kinderen.

De gevolgen van ADHD kunnen zijn dat deze kinderen onzeker worden over zichzelf en een negatief zelfbeeld ontwikkelen door de negatieve reacties die hun gedrag oproept in hun omgeving. Prestaties zijn vaak minder goed dan bij andere kinderen, dit komt door hun concentratieproblemen. Hierdoor kan het zijn dat een kind met ADHD een ontwikkelingsachterstand oploopt.

Kinderen met ADHD slikken vaak medicatie. Dit geneest niet maar onderdrukt de symptomen. Het helpt de kinderen met ADHD rustiger te zijn, zich beter te concentreren en minder impulsief te reageren.

Kenmerken van ADHD

De drie hoofdkenmerken van ADHD zijn: aandachtsproblemen, hyperactiviteit en impulsiviteit.

Aandachtsproblemen

- » Moeilijk de aandacht kunnen vasthouden
- » Niet luisteren naar wat anderen zeggen
- » Moeilijk instructies kunnen volgen
- » Veel kwijtraken of regelmatig wat verliezen
- » Volgt aanwijzingen niet op of maakt opdrachten niet af
- » Moeite met organisatie en planning
- » Gaat dingen uit de weg die veel inspanning vragen, bijvoorbeeld een spel wat veel concentratie vraagt
- » Snel afgeleid

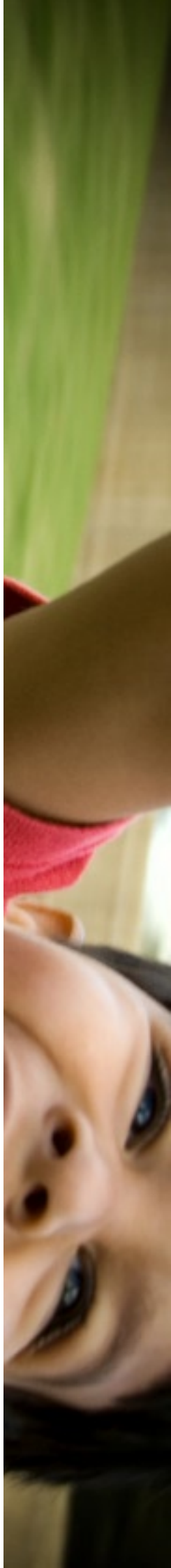
Hyperactiviteit

- » Moeilijk kunnen blijven zitten
- » Wiebelen, draaien en veel friemelen
- » Overdreven veel praten
- » Van de ene activiteit naar de andere rennen
- » Niet rustig kunnen spelen

Impulsiviteit

- » Moeilijk op de beurt kunnen wachten
- » Antwoord geven voordat de vraag is gesteld
- » Anderen in de rede vallen
- » Verstoot bezigheden van anderen

In welke mate en combinatie deze kenmerken voorkomen verschilt per kind. Voor kindspecifieke informatie kan het beste in gesprek worden gegaan met ouders. Zou je meer willen lezen over ADHD? Achter in deze uitgave staan leestips met aanbevolen boeken.

Autisme

Niels was woensdag jarig, hij is acht jaar geworden. Als Niels zondagmorgen in de kindernevendienst komt feliciteert de jeugdleidster hem en zegt dat ze met alle kinderen voor hem gaan zingen. Dat is de gewoonte op de kindernevendienst als je jarig bent geweest. Niels wordt gevraagd om op een stoel te gaan staan en dat doet hij. Er wordt voor hem gezongen, alle kinderen zingen uit volle borst. Maar Niels vindt het helemaal niet leuk. Hij staat daar maar wat op zijn stoel te staan en het lijkt wel of hij bijna moet huilen.

Een aantal feiten

Autisme is een gevolg van een stoornis in de hersenen en ziet er bij elke persoon weer anders uit. Vaak kun je aan het uiterlijk niet goed zien dat iemand autistisch is.

De drie hoofdkenmerken van autisme zijn:

- » De sociale omgang met andere mensen is lastig.
- » Communiceren met anderen mensen is moeilijk.
- » Autistische kinderen hebben moeite met verbeelding (voorstellingsvermogen).

Kenmerken van autisme

Sociale omgang

Kinderen met autisme vinden sociale omgang met anderen moeilijk omdat ze zich niet kunnen inleven. Begrijpen en aanvoelen wat er in de ander omgaat, is niet vanzelfsprekend voor hen. Dingen samen doen is daarom moeilijk voor ze, omdat ze anderen niet begrijpen.

Omdat ze moeite hebben met emoties en gevoelens, begrijpen ze niet altijd wanneer of waarom anderen bijvoorbeeld boos, blij of verdrietig zijn. Ze worden onrustig, lastig of gespannen als er veel mensen om hen heen zijn. Ze weten soms niet wat ze moeten doen als iemand hen iets vertelt en ze doen soms onbedoeld dingen die anderen niet prettig vinden. Kort gezegd ervaren autistische kinderen de wereld vanuit zichzelf, waardoor de buitenwereld vaak onbegrijpelijk is.

Communicatie

Communiceren is lastig voor kinderen met autisme. Ze kunnen informatie moeilijk ordenen in hun hoofd. Informatie komt bij autistische kinderen binnen als losse puzzelstukjes. Ze hebben veel tijd en concentratie nodig om die puzzelstukjes op het juiste plekje in hun hoofd te plaatsen. Dat is ook de reden dat autistische kinderen geen oogcontact maken als je tegen ze praat. Oogcontact leidt af. Ogen vertellen emoties en gevoelens, hier begrijpen autistische

kinderen weinig van, waardoor ze zich niet kunnen concentreren op wat er gezegd wordt.

Omdat ze een langere tijd nodig hebben om zowel gesproken als geschreven taal te verwerken, gaat taal voor hen vaak te snel. Ze raken bijvoorbeeld opgewonden of in de war als er teveel gepraat wordt. Bovendien is taal voor autistische kinderen moeilijk te begrijpen. Veel woorden verwijzen naar voorwerpen, bijvoorbeeld een potlood, een computer, een beamer of het orgel. Deze zijn duidelijk van betekenis voor het autistische kind. Het wordt moeilijker als woorden niet naar een concreet voorwerp verwijzen maar naar gevoelens of emoties, waarbij inlevingsvermogen nodig is. Neem bijvoorbeeld gelijkenissen uit de Bijbel. Een autistisch kind snapt niet dat Jezus zegt dat hij de Goede Herder is en wij Zijn schapen. Hij zal zeggen dat hij geen schaap is.

Verbeelding

Autistische kinderen kunnen zich moeilijk dingen verbeelden. Ze kunnen zich bijvoorbeeld moeilijk inbeelden hoe een situatie verloopt als er iets onverwachts gebeurt of hoeveel tijd ze nodig hebben om een werkje te maken tijdens de kindernevendienst. Ze willen graag van tevoren weten wat er gaat gebeuren. Het liefst doen ze iets altijd op de dezelfde manier en willen niet dat dit verandert. Veranderingen zijn daarom niet leuk voor deze kinderen. Ze kunnen zich niet inbeelden wat er gaat gebeuren als de dingen anders lopen dan anders. Bijvoorbeeld als de jeugdleider onaangekondigd de club opent met zingen, terwijl hij anders altijd begint met gebed. Het autistische kind kan dan in paniek raken en angstig worden. Hij valt als het ware in een zwart gat, omdat hij niet kan voorspellen wat er verder zal gaan gebeuren. Om die angst te onderdrukken kunnen deze kinderen bijvoorbeeld druk worden, gaan friemelen of zich juist heel stilletjes in een hoekje terugtrekken.

Deze kinderen hebben vaak weinig vriendjes, omdat samen spelen lastig is en verbeelding en inlevingsvermogen vraagt. Ze sluiten zich daarom dikwijls af van leeftijdsgenootjes. In de groep zijn deze kinderen dan ook regelmatig alleen. Omdat autistische kinderen moeite hebben met verbeelden zijn ze meer op voorwerpen gericht dan op mensen. Voorwerpen zijn zoals ze zijn. Er is geen verbeelding voor nodig. Vaak weten ze daarom veel over een bepaald voorwerp, bijvoorbeeld treinen of dinosaurussen.

Belangrijk

Autistische kinderen hebben mooie kanten. Ze zijn goudeerlijk en je weet precies wat je aan ze hebt. Bovendien hebben ze vaak bijzondere talenten waar ze buitengewoon goed in zijn. Bijvoorbeeld tekenen, muziek maken of rekenen. Belangrijk is dat alle kinderen uniek en verschillend zijn, dit geldt ook voor kinderen met autisme. Niet-autistische mensen hebben de neiging om alle autistische gedragingen op één hoop te gooien en bij ieder autistisch kind al die gedragingen te verwachten. Dat is onjuist. Sta open voor de eigen uitleg van een kind met autisme over zijn gedrag. Wat jij niet begrijpt, kan voor hen volkomen logisch zijn

Zou je meer willen lezen over autisme? Achter in deze uitgave staan leestips met aanbevolen boeken.

Geef me de 5!

Gedragsdeskundige Colette de Bruin heeft een boek geschreven, Geef me de vijf, waarin staat hoe er met autistische kinderen kan worden omgegaan. Hier volgt een korte beschrijving.

Kinderen met autisme kunnen het grote geheel niet overzien, ze kunnen zich niet of moeilijk in anderen verplaatsen. Als je met die kennis door hun ogen naar de wereld kijkt en hun gedrag ziet, snap je waarom mensen met autisme doen zoals ze doen. Dan leer je ook zien wat ze nodig hebben om te leven in plaats van te overleven, wat nu nog vaak gebeurt. Ze doen geen dingen om je te plagen. Het is geen onwil, maar ze kunnen het niet anders.

Puzzelstukjes

Bij het kind met autisme wordt de informatie die binnenkomt via de zintuigen niet als geheel naar de hersens getransporteerd. Bij autisme komt de informatie 'verbrijzeld' in de hersens aan, ofwel gefragmenteerd. De informatie die iemand met autisme hoort, ziet, voelt, ruikt en proeft komt als puzzelstukjes aan in zijn hersens. Alles door elkaar heen. Het kind zal eerst deze door elkaar geraakte stukjes moeten ontwarren en de puzzel leggen, voor hij betekenis kan gaan verlenen aan het geheel. Dit proces kost hem veel extra energie en denktijd. (prikkelverwerkingstijd) Soms komt er zoveel informatie tegelijk op hem af dat hij er uiterst verward van raakt en een groot gedragsprobleem gaat vertonen. Als je het bovenstaande overdenkt begrijp je echter dat er niet meer en niet minder aan de hand is dan dat hij overprikkeld is door allerlei indrukken die hij niet zo snel kan verwerken. De informatie zit niet netjes gegroepeerd in het hoofd, maar is versnipperd. Als ik op de bank zit en de bel gaat, sta ik op en loop naar de deur. Voor mij een logische reactie. Maar voor het kind met autisme hoeft het helemaal niet duidelijk te zijn dat van hem verwacht wordt dat hij de deur opendoet. En daarmee kom je bij de kern van 'Geef met de 5'.

Het kind vraagt ons: **wat** is mijn taak, **hoe** voer ik hem uit, **wanneer** moet ik het doen, **waar** vindt het plaats en **wie** is erbij betrokken? Door deze vijf vragen voor het kind helder te beantwoorden, leg je de verbanden die het kind zelf niet kan leggen, maar wel kan aanleren. Dus: als de bel gaat (**wanneer**), sta je op (**wat**) en loop je naar de deur (**waar**), heet je de persoon aan de deur (**wie**) welkom en vraagt hem vriendelijk of hij misschien binnen wil komen (**hoe**). Door het kind met autisme te leren in verschillende situaties dit soort puzzels op te lossen, krijgt de wereld om hem heen meer en meer ordening en structuur.

De kunst is om het gedrag van het kind te leren koppelen aan zijn waarneming en denken. Wanneer je de gefragmenteerde waarneming en de gevolgen ervan voor het denken begrijpt kun je ook zijn gedrag verklaren en snappen wat hij eigenlijk vraagt van jou in de begeleiding. Leer als het autistische kind te denken. Op die manier kun je moeilijke, lastige of vervelende situaties structureel verhelpen. En ook voorkomen dat kinderen ten onrechte op hun kop krijgen. Dat gebeurt vaak, terwijl het kind absoluut niet begrijpt waarom."

Een kind blijft persoonsafhankelijk als hij geen zicht krijgt op **'hoe, wat waar wanneer en wie'**. Dingen blijven hem dan overkomen en zijn onvoorspelbaar waardoor hij zich onveilig zal voelen. Door zichtbaar te maken wat er van hem, op elk moment van de dag, verwacht wordt geef je het kind grip op zijn leven.

Kinderen met autisme kun je helpen door ze duidelijke handreikingen te geven voor het handelen in bepaalde situaties. Bijvoorbeeld regels voor de sociale omgang. Zo'n regel kan zijn: 'Als je ergens binnenkomt geef je iedereen een hand' Je zult voor sociale vaardigheden zowel als voor taken eerst solide basisregels moeten aanleren om vervolgens uitzonderingen toe te voegen.

Autisme heeft invloed op alle gebieden: communicatie, interactie, denken, emotie en motoriek. Zo neemt een autist taal letterlijk. Bijvoorbeeld in de gelijkenis; 'Jezus is de weg' waarop een meisje reageert met; 'jij praat gek: op Jezus kun je toch niet lopen?'

Gedreven door een opkomende paniek over de onduidelijkheid zijn ze wel gedwongen tot dit, vaak onhandige en voor de omgeving irritante, gedrag. Kunnen wij, in plaats van in te gaan op het gedrag, ingaan op de oorzaak dan raken we de kern van het probleem en kunnen we daadwerkelijk het kind met autisme verder helpen.

Ouders raadden jeugdleiders aan het boek van Colette de Bruin aan te schaffen en het zich eigen te maken. Het boek "Geef me de 5" is een praktisch handboek waarin op zeer eenvoudige en bruikbare wijze de omgang met kinderen met een stoornis in het autistisch spectrum wordt beschreven. (autisme, PDD-NOS, Syndroom van Asperger)

Colette de Bruin is gedragsdeskundige autisme en geeft onder de naam Autisme Anders Bekeken lezingen en trainingen, aan ouders en mensen uit het onderwijs en de zorg, in hoe om te gaan met de door haar beschreven methodiek "Geef me de 5". De inhoud van dit hoofdstuk is gebaseerd op het boek van Colette de Bruin: "Geef me de 5". Geef me de 5 is te bestellen via uitgeverij Graviant te Doetinchem (www.geefmede5.com) of via de boekwinkel o.v.v. uitgeverij.

Relatiegericht werken

Als jeugdleader wil je graag ieder kind vertellen over God. Dat Hij vol liefde is en een relatie wil met iedereen om Zijn liefde met ons te delen. De relatie met God is kenmerkend voor relatiegericht jeugdwerk. Hierbij draait het om de relaties tussen kind en jeugdwerker, tussen kinderen onderling en als belangrijkste tussen het kind en God. Maar wat betekent relatiegericht werken met kinderen die autistisch zijn en/of ADHD hebben? En hoe verloopt hun geloofsontwikkeling?

Geloofsontwikkeling

Vanaf 6 jaar begint een kind onderscheid te maken tussen fantasie en werkelijkheid. In de jaren die daarop volgen leren kinderen begrijpen dat Jezus voor hun zonden is gestorven. Ze nemen meer initiatief om uit de Bijbel te lezen, te bidden of zelf op onderzoek uit te gaan in de kerk en binnen hun geloof. Wat ze onderzoeken zetten ze op een rij (ordenen) en komen er op die manier achter wat het geloof voor hen betekent. Het geloof van het kind krijgt door te ordenen fundament en dat versterkt de relatie met God.

Een kind met ADHD kan over het algemeen goed meekomen met de geloofsontwikkeling zoals hierboven beschreven. Wel is het belangrijk hierin rekening te houden met zijn impulsiviteit en concentratieproblemen. Door zijn impulsiviteit zal het kind direct vragen stellen die in hem opkomen, met de wens op een snel en duidelijk antwoord. Maar pasklare antwoorden geven op vragen over geloof en de Bijbel is niet altijd eenvoudig. Dit kan frustratie en teleurstelling opleveren voor het kind met ADHD.

Het kind met ADHD vindt het soms lastig om lang zijn concentratie vast te houden en raakt snel afgeleid. Zo ook bij het Bijbel lezen, bidden en zingen. Het kind onthoudt hierdoor weinig van wat er gezegd wordt en kan zich schuldig gaan voelen tegenover God.

Voor kinderen met autisme is de geloofsontwikkeling niet altijd eenvoudig. Omdat ze moeite hebben om zich in te leven, is het aangaan van een relatie niet eenvoudig voor hen. Hun geloof in God is daarom niet gebaseerd op een relatie maar op feiten. Feiten zijn zoals ze zijn. Er staat in de Bijbel dat Jezus van alle kinderen houdt. Dit is voor een kind met autisme een feit en daardoor waarheid. Er is geen twijfel over mogelijk.

Ook al geloven autistische kinderen wat er in de Bijbel staat, het lezen en begrijpen van de Bijbel is lastig voor hen. Veel Bijbelverhalen zijn geschreven in beeldtaal. Denk aan de gelijkenissen die Jezus vertelde. Het autistische kind zal het verhaal van de zaaier best begrijpen. Het is toch logisch dat graan niet groeit op rosten, steen of droog zand maar juist in de aarde. Maar als Jezus vervolgens zegt dat wij het zaad zijn, dan volgt het autistische kind niet meer wat Jezus bedoelt, want hij is geen zaaier. Het autistische kind kan uit zichzelf niet de achterliggende betekenis koppelen aan de gelijkenis van Jezus. Als jeugdleader heb jij de taak om hem dit uit te leggen.

Een autistisch kind dat zegt dat hij van God houdt, kan met de vraag komen of hij ook een relatie heeft met God. Je kunt hem dan antwoorden dat hij dat wel heeft, omdat God van hem houdt en hij van God. Het is een relatie gericht op feiten, die anders is dan een relatie die wij hebben met Hem, aangezien wij het baseren op feiten, gevoelens en emoties. Dat is iets wat autistische kinderen niet of in mindere mate hebben. Dit betekent echter niet dat hun manier van geloven en een relatie hebben minder is. Bovendien mogen wij geloven dat God in de handicap van deze kinderen tegemoet komt met Zijn genade.

Tips voor jeugdleiders

Hieronder staan een aantal tips hoe je als jeugdleider op de drie gebieden van relatiegericht werken kan omgaan met kinderen die autistisch zijn en/of ADHD hebben.

Relatie tussen kind en jeugdwerker

- » Nodig het kind uit voor alle activiteiten die worden georganiseerd;
- » Spreek deze kinderen aan als je ze ergens ziet;
- » Stuur een kaartje bij een verjaardag, ziekte, slagen, of andere belangrijke gebeurtenissen;
- » Ga met deze kinderen eens ergens wat drinken of een ijsje eten;
- » Vraag deze kinderen naar hun interesses;
- » Accepteer deze kinderen onvoorwaardelijk zoals ze zijn.

Relatie tussen kinderen onderling

- » Geef deze kinderen een maatje/buddy, iemand waarbij ze aansluiting hebben en die hen betreft bij de groep.

Relatie tussen het kind en God

- » Gebruik afbeeldingen bij Bijbelvertellingen en/of thema's die worden besproken;
- » Leg aan autistische kinderen gelijkenissen en andere beeldspraken uit zoals:
 - » Ik ben de weg de waarheid en het leven;
 - » Ik ben de goede Herder en jullie zijn mijn schapen;
 - » Je bent een parel in God Hand;
- » Heb geduld als het kind niet direct snapt wat je bedoelt, herhaal zonedig;
- » Benadruk dat het kind goed is voor God zoals hij is en dat God onvoorwaardelijk van hem houdt.

Praktijkvoorbeelden

Onderstaande voorbeelden zijn uit het onderzoek naar voren gekomen als lastige situaties voor jeugdleiders. Door enkele handvatten aan te reiken wat betreft hoe om te gaan met deze momenten, wordt er getracht inzicht te geven in hoe te handelen. Tevens kan dit inspiratie geven voor het omgaan met diverse lastige situaties.

Peter is 11 jaar oud, heeft ADHD, en zit bij jou op de club. Hij heeft veel vriendjes en doet altijd leuk mee met de club. Hij is alleen heel erg druk. Beweegt constant, praat overal doorheen en maakt op die manier de hele groep druk. Hij is ook echt een kei in dingen kapot maken. Iedere avond sneuvelt er wel iets, waarna Peter in huilen uitbarst. Hij gaat daardoor regelmatig verdrietig naar huis toe. Je wilt als jeugdleider hem helpen maar hoe ga je dat doen.

Dit is een situatie die kan voorkomen als er een kind met ADHD in de groep zit. Peter is gewend aan negatieve reacties op zijn drukke gedrag. Hierdoor is hij onzeker geworden over zichzelf. Hij probeert zo goed zijn best te doen, maar hij blijft druk met alle gevolgen van dien. Het allerbelangrijkste is voor Peter om hem duidelijk te maken dat er een verschil is tussen wie hij is, en wat hij doet. Hij is uniek, een kind van God en een lekker joch. Maar hij kan zich druk gedragen en dat is wel eens lastig. Maar ja, iedereen gedraagt zich wel eens niet zoals het hoort. Dit stukje acceptatie kan Peter veel rust geven. Tevens complimentjes geven aan Peter helpt hem zijn onzekerheid te verminderen. Doe iets samen met hem, of in kleine groepjes zodat hij minder prikkels heeft. Dit kan helpen voor hem om een beter overzicht te geven en te behouden.

Geef Peter structuur en duidelijkheid over de clubavonden. Plan de momenten in waar hij kan uitrazen en zijn energie kwijt kan. Bijvoorbeeld door tijdens de drinkpauze buiten tikkertje te gaan doen met een groepje. Geef Peter ook extra taakjes tijdens de clubavond zodat hij niet iedere keer stil hoeft te zijn. Groepsdynamisch gezien is het verstandig om Peter niet bij andere kinderen te zetten, die druk zijn qua gedrag. Hierdoor wordt hun gedrag versterkt want ze steken elkaar aan. Zet een jeugdleider in de buurt van Peter en een andere jeugdleider in de buurt van de andere drukkere kinderen. Zo creëer je op eenvoudige wijze meer evenwicht in de groep.

Jantje is 10 jaar oud en is trouw bij iedere clubavond. Hij is erg in zichzelf gekeerd en heeft weinig aansluiting bij de rest van de groep. Jij bent jeugdleider van Jantje en probeert iedere keer weer een gesprekje met hem aan te knopen. Helaas lukt het niet en ook de andere jeugdleiders weten niet hoe je hem er meer bij kunt betrekken. De ouders van Jantje hebben nooit aangegeven dat er iets is met hun zoon. Je wilt graag meer in contact komen met Jantje.

Dit is een veel voorkomende situatie die regelmatig gehoord wordt. En het is lastig om hier een eenduidig, passend antwoord op te geven. Simpelweg omdat ieder kind uniek is. In de eerste plaats is het goed om contact te zoeken met de ouders van Jantje, om zo een duidelijker beeld te krijgen van hem. Hoe is hij thuis en in andere sociale situaties. Heeft

hij het naar zijn zin op club, en binnen de groep. Als hij het op deze manier fijn vindt, dan is dat goed. Accepteer dit dan van Jantje. Ten tweede kan het helpen om te weten wat zijn interesses zijn en op welke wijze je een eventuele ingang kunt vinden bij hem. Misschien lukt dit door met hem te gaan voetballen, of naar trainen te gaan kijken.

Een ander idee is om hem te koppelen aan een ander kind uit de groep, zodat hij wat meer betrokken wordt bij de groep. Doe dit echter alleen als dit mogelijk is, en ouders aangeven dat het zou kunnen werken bij Jantje. Tenslotte is het misschien mogelijk om Jantje taakjes te geven tijdens de clubavonden. Maak hem verantwoordelijk voor het drinken, dat iedereen wat krijgt. Laat hem een Bijbelgedeelte voorlezen, of de puntentelling bijhouden van een spel als hij zelf liever niet mee wil spelen.

Jullie zijn met jullie groep kinderen op het jaarlijkse kamp. Yvonne is mee, een meisje van 9 jaar met PDDNOS. Haar ouders hebben aangegeven dat ze prima mee kan gaan, zolang ze maar weet wat er van te voren gaat gebeuren. Nu komt er echter een verrassingsmiddag waarvan jullie niets willen verklappen. Ook niet aan Yvonne want ze vertelt alles aan de andere kinderen. En dan is voor hen de pret eraf. Hoe ga je deze middag vormgeven?

Deze situatie komt geregeld voor tijdens een kamp. Ten eerste is het in dit voorbeeld al geweldig dat Yvonne mee kan gaan op kamp. Het kan voldoende zijn voor Yvonne dat ze weet dat er een verrassingsmiddag komt. Houd er rekening mee dat dit echter nog wel een vaag begrip kan zijn voor haar, waardoor ze extra spanning opbouwt. Vraag van te voren aan ouders hoe Yvonne hiermee om zal gaan en begeleidingstips voor haar, mocht ze spanning opbouwen. Het kan haar helpen dat ze dan ergens alleen kan zijn, zonder prikkels. Of juist één vast persoon nodig heeft die deze middag met haar meebeleeft, op haar manier. Een andere mogelijkheid is om Yvonne van te voren te betrekken bij de voorbereidingen. Stel dat de verrassingsmiddag bestaat uit een zeskamp, laat haar meehelpen met de spullen klaarzetten. Dan weet ze wat er komen gaat, maar is ze niet in staat om dit direct al te verklappen. Na die tijd kun je haar apart nemen en er een geheimpje van maken. Je geeft haar in feite een taakje.

Tenslotte is dit ook mogelijk om met een klein groepje te doen, waar Yvonne deel van uit maakt. Zo heeft ze niet het idee alleen te zijn en blijft ze betrokken binnen de groep. Dit is echter zeer afhankelijk van hoe Yvonne is en wat bij haar past qua aanpak.

Tips voor het omgaan met de kinderen

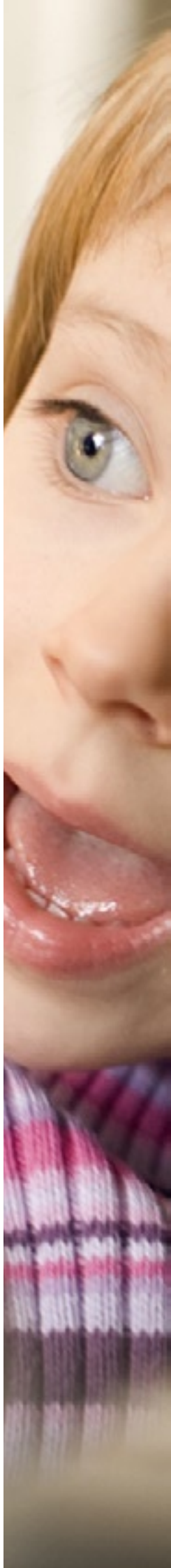
ADHD	Autisme
Maak oogcontact.	Maak geen oogcontact of lichamelijk contact.
Vertel duidelijk aan het kind wat je voor gedrag wilt zien, herhaal dit als het nodig is.	Gebruik de 5 puzzelstukjes bij iedere gebeurtenis om duidelijkheid en structuur te bieden.
Geef een duidelijke korte boodschap zonder 'waarom'. Het kind gaat hier over in discussie.	Geef een duidelijke korte boodschap zonder 'waarom'. Het kind kan deze link niet leggen.
Laat het kind de boodschap herhalen, zodat je weet dat het de boodschap gehoord en begrepen heeft.	Laat het kind de boodschap herhalen, zodat je weet dat het de boodschap gehoord en begrepen heeft.
Zorg dat er ruimte is waarin het kind zijn energie kwijt kan, als het op de groep te druk voor ze wordt.	Toon geen tot weinig emoties in het contact met het autistische kind.
Geef het kind taakjes, zodat hij af en toe rond kan lopen en zijn energie kwijt kan.	Letterlijk voordoen wat je voor gedrag wilt zien.
Zorg voor zo min mogelijk prikkels.	Zorg voor zo min mogelijk prikkels.
Verwacht niet van het kind dat hij stil blijft zitten. Geef het kind geen priegelwerkjes. Dit vraagt te veel concentratie.	Als het kind niet stopt met vertellen over een onderwerp waar hij in geïnteresseerd is, stel dan een tijdlimiet. Spreek bijvoorbeeld af dat het kind er vijf minuten over mag praten en daarna niet meer.
Kap impulsief gedrag niet gelijk af, maar geef het kind een beetje de ruimte. Vaak zijn er goede bedoelingen.	Vraag het kind wat het wil, als je merkt dat het kind even niet meer mee kan komen met het groepsgebeuren.
Geef het kind positieve aandacht. Laat zien dat je het onvoorwaardelijk accepteert, ondanks anders zijn. Beloon goed gedrag met complimentjes.	Geef het kind positieve aandacht. Laat zien dat je het onvoorwaardelijk accepteert, ondanks anders zijn. Beloon goed gedrag met complimentjes.
Zorg voor een volledig tijdsvullend programma, niet ingevulde tijd is kliertijd. In geval niet ingevulde tijd, geef duidelijke instructies, wat er verwacht wordt van het kind, of geef het kind een taakje te doen.	Zorg voor een volledig tijdsvullend programma, niet ingevulde tijd is kliertijd. In geval niet ingevulde tijd, geef duidelijke instructies, wat er verwacht wordt van het kind, of geef het kind een taakje te doen.

Tips voor het omgaan met de kinderen

- » Zorg voor een duidelijke structuur voor de hele groep;
- » Houd instructies kort en bondig;
- » Wees consequent in alles wat je zegt en doet;
- » Corrigeer ongewenst gedrag zo snel mogelijk door duidelijk ingrijpen;
- » Geef extra complimentjes aan alle kinderen;
- » Bied ieder kind individuele aandacht;
- » Geef ieder kind een beurt tijdens het serieuze gedeelte of de spelletjes. Op die manier betrek je automatisch het kind met ADHD en/of een vorm van autisme;
- » Visualiseer de Bijbelgedeeltes en/of serieuze thema's (gebruik afbeeldingen);
- » Zorg voor leuke spelletjes waarbij voldoende ruimte is voor extra uitleg en/of vragen;
- » Geef ieder kind een maatje/buddy, iemand waarbij ze aansluiting hebben en die hen betreft bij de groep;
- » Geef van te voren aan als je iets anders gaat doen dan anders, zodat het kind met autisme weet wat hij kan verwachten. Vertel hier bij concreet wat de nieuwe invulling/activiteit is. Dit voorkomt dat hij angstig wordt van een plotselinge verandering.
- » Zorg dat er geen tijd is waarin 'niets' wordt gedaan. Voor veel kinderen geldt, niet ingevulde
- » tijd is kliertijd. Bied hier spelletjes aan en instrueer de kinderen in wat er van hen verwacht wordt.

Tips voor het contact met de ouders

- » Vraag aan iedere ouder aan het begin van het jeugdwerkseizoen of er bijzonderheden zijn met betrekking tot hun kind;
- » Als een kind gedrag vertoont wat extra aandacht vraagt, geef dit aan bij ouders;
- » Benadruk positieve kanten van het kind;
- » Vraag eventueel of ouders kort op papier willen zetten waar jeugdleiders rekening mee moeten houden in contact met hun kind;
- » Probeer zoveel mogelijk aan ouders terug te koppelen over hoe het met hun kind ging tijdens de kindernevendienst of club;
- » Geef van te voren door waar de club of de kindernevendienst over gaat en hoe het programma er uit ziet. De ouder kan dan het autistische kind voorbereiden op wat komen gaat.

Opzet notitieverwerking gesprek ouders

Na een gesprek met ouders is het verstandig om de notities op korte wijze te verwerken, zodat je deze gemakkelijk kunt gebruiken. Hieronder wordt een voorbeeld te geven van hoe dit op eenvoudige wijze gedaan kan worden.

Naam: Lucas Hofland

Leeftijd: 8 jaar (12 september 2001)

Hoe heet de diagnose/problematiek: ADHD – alle dagen heel druk.

Waar heeft het kind moeite mee: Concentreren, stil zitten, kleine knutselwerkjes

Wat kan het kind juist goed: Lucas kan goed samen spelen en delen met andere kinderen. Lucas is erg behulpzaam en doet graag kleine taakjes zoals drinken uitdelen en stoelen klaarzetten.

Wat kan ik als jeugtleider hierin betekenen: Zorgen voor passende knutselactiviteiten, hij wordt boos en gefrustreerd van kleine knutselwerkjes. Lucas betrekken tijdens de clubs in voorbereiding van de activiteiten.

Wat juist wel te doen bij dit kind: Taakjes geven dan hoeft hij niet stil te zitten, anderen laten helpen. Duidelijk vertellen wat er van hem verwacht wordt. (wie, wat, waar, wanneer, hoe)

Wat juist niet te doen bij dit kind: Vrije tijd geven, dan gaat hij klieren. Niet bij Klaas in het groepje zetten, die is ook druk, dan juttten ze elkaar op.

Wie kunnen we benaderen bij eventuele vragen of opmerkingen: Pa en ma Hofland
Tel: 06-98765432, e-mailadres: oudersvanlucas@hofland.nl

Overige aantekeningen: Ouders willen graag om de week een mailtje ontvangen hoe het is gegaan op de club. Bij bijzonderheden worden jeugdleiders door ouders gemaïld, indien er kort van te voren iets is worden deze gebeld.

Overige Jeugdwerk activiteiten

- » Ga vooraf een gesprek aan met ouders bij hen thuis. Zo kun je het kind leren kennen als het in een veilige omgeving is;
- » Vraag tips aan ouders;
- » Wees vooraf duidelijk over het programma en wat het kind kan verwachten;
- » Stel één vaste begeleider aan voor het kind;
- » Zorg voor zo min mogelijk prikkels;
- » Geef het kind de ruimte om extra vragen te stellen, of de dingen op een eigen manier te doen;
- » Informeer andere begeleiders over het kind. ; Hoe ervaren zij de omgang, wat werkt bij hen wel of niet?;
- » Het kind kan problemen in de motoriek hebben, waardoor het niet of moeilijker aan bepaalde (sport)activiteiten mee kan doen;
- » Geef het kind tijdens een kerkactiviteit een taak zodat het bezig is. Niet ingevulde tijd is kliertijd.

Thema-avond

Hieronder volgt een eventuele opzet voor een thema-avond over het onderwerp; kinderen met een sociale beperking in de kerk/jeugdwerk. Deze opzet, of gedeeltes eruit, kan gebruikt worden.

1. Welkom
2. Bijbelgedeelte
Enkele Bijbelgedeelten die gebruikt kunnen worden zijn:
 - » Genesis 3; door de zonde die de wereld in komt, is niemand meer volmaakt. Ieder mens heeft zijn beperking.
 - » Genesis 30; het verhaal van Jozef die anders was dan zijn broers. Maar een hele belangrijke rol gespeeld heeft in de Bijbelse geschiedenis.
 - » Psalm 8; de mens wordt bijna goddelijk genoemd door David, ondanks de beperkingen. God omringt de mens met liefde.
 - » Matthëus 25; gelijkenis van de talenten. Iedereen krijgt talenten en er wordt gekeken naar wat iemand ermee doet.
 - » 1 Korintiërs 12; de beeldspraak van het lichaam. Iedereen is nodig.
3. Gebed
4. Voorstelrondje (bij behoefte)
Het kan zijn dat men behoefte heeft om te weten waarom anderen er zijn.
5. Thema inleiding
Er zijn diverse thema's waar over gesproken kan worden. Hierbij enkele ideeën:
 - » Kennismaken onderling met als doel om samen te kijken waar behoeften c.q. verwachtingen liggen.
 - » Hoe creëren we openheid en bekendheid binnen de gemeente?
 - » Acceptatie
 - » Talenten inzetten
 - » Vorm geven van georganiseerd jeugdwerk voor de kinderen
6. Pauze
7. Verdieping thema in kleinere groepjes (bijvoorbeeld door middel van stellingen)
8. Plenair bespreken van de verdieping (bij behoefte)
9. Afsluiting avond met gebed

Raamwerken clubavond

Onderstaande raamwerken geven een voorbeeld weer van hoe een clubavond georganiseerd kan worden. Door iedere avond dezelfde volgorde te hanteren, wordt er structuur en duidelijk verschaft. Dit betekent niet dat het saai wordt voor andere kinderen. Ieder kind is gebaat bij duidelijkheid en elk gedeelte is flexibel invulbaar.

Voorbeeld 1

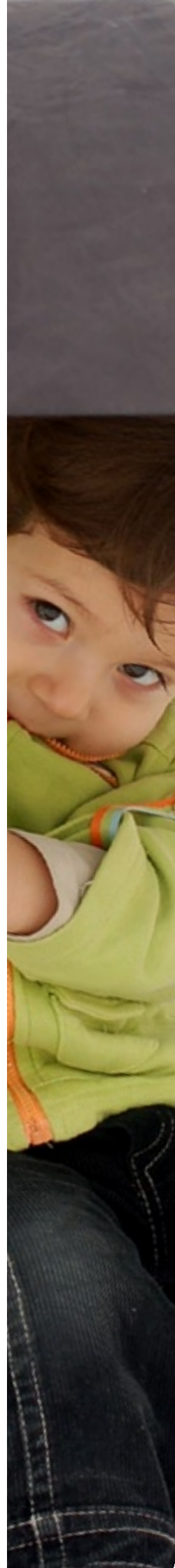
1. Binnenkomst kinderen
2. Opening avond
3. Bidden
4. Zingen
5. Serieus gedeelte
6. Wat drinken
7. Ontspannend gedeelte
8. Wat drinken
9. Naar huis toe

Voorbeeld 2

1. Binnenkomst kinderen
2. Wat drinken
3. Opening avond
4. Gebed
5. Zingen
6. Serieus gedeelte
7. Wat drinken
8. Ontspannend gedeelte
9. Naar huis toe

Voorbeeld 3

1. Binnenkomst kinderen
2. Gebed
3. Opening avond
4. Ontspannend gedeelte
5. Wat drinken
6. Serieus gedeelte
7. Zingen
8. Afsluiting
9. Naar huis

Uitleg pictogrammen

Op de website van het NGJ zijn er pictogrammen te downloaden. Deze pictogrammen kunnen gebruikt worden tijdens clubavonden, kerkdiensten, kamp etc.

Waarom pictogrammen

Kinderen met autisme hebben moeite om hun omgeving te begrijpen. Deze kinderen hebben behoefte aan duidelijkheid en structuur, anders raken ze snel het overzicht kwijt. Ze worden ongeduldig, onrustig en zitten daarmee zichzelf en anderen in de weg. Of het kind raakt in paniek, omdat er onverwacht iets veranderd wat het niet begrijpt. Toch wil je als jeugdleader graag dat deze kinderen zich prettig voelen in de kindernevendienst of club. Het gebruik van pictogrammen (picto's) helpt hierbij.

Pictogrammen beelden onderwerpen uit met behulp van plaatjes en foto's. Een schema van het verloop van de kindernevendienst of club kan bijvoorbeeld in pictogrammen op een white-board visueel worden gemaakt. Het helpt activiteiten overzichtelijk en voorspelbaar te maken. Waardoor het deze kinderen meer zekerheid, zelfredzaamheid en minder spanning geeft over wat er gaat gebeuren.

Ook kinderen met ADHD, die veel behoefte hebben aan duidelijkheid en structuur, kunnen baat hebben bij pictogrammen. Dit geldt eigenlijk voor alle kinderen die behoefte hebben aan duidelijkheid en structuur.

Belangrijk

Voordat je gaat werken met pictogrammen is het belangrijk dat je eerst met het autistische kind hierover praat. Luister naar wat hij moeilijk of vervelend vindt in de kindernevendienst en/of club. Vraag het kind ook mee te denken over wat voor hem duidelijk of leuk is.

Een kind met autisme kan weerstand hebben tegen het gebruik van pictogrammen in kindernevendienst of club. Het benadrukt bijvoorbeeld dat hij anders is. Je kunt in de groep uitleggen dat pictogrammen niet gek zijn en dat ieder mens pictogrammen gebruikt en nodig heeft om duidelijk en snel een boodschap over te brengen. Kijk maar eens in het verkeer naar verkeersborden. Wat zou er gebeuren als er in plaats van een pijl naar links de tekst zou staan: 'hier kun je linksaf slaan'. Dan zou je moeten stoppen om het te lezen voordat je verder kunt rijden. Aan het kind met autisme en aan de andere kinderen in de groep uitleggen waarom pictogrammen belangrijk zijn helpt hen het gebruik ervan te accepteren.

Pictogrammen printen en gebruiken

- » Pictogrammen kun je downloaden op de website van het NGJ (<http://www.ngkjeugdwerk.nl>)
- » In Microsoft Word kun je eenvoudig de pictogrammen bewerken voordat je ze uitprint. Je kunt bijvoorbeeld de pictogrammen in een schema zetten en/of er een tekst onder plaatsen.
- » In Microsoft Word is er mogelijkheid om stickeretiketten te printen. De pictogrammen zijn dan eenvoudig ergens op te plakken, bijvoorbeeld in een picto-map of op een leeg A4'tje.
- » De uitgeprinte pictogrammen krijgen meer stevigheid door ze op stevig papier uit te printen en vervolgens te plastificeren.
- » De pictogrammen kunnen aan de achterkant van klittenband of een magneetstip worden voorzien. Ze zijn dan eenvoudig op te hangen en weer weg te halen als de betreffende picto aan bod is geweest. Natuurlijk kun je ook magneten of plakband gebruiken.
- » Pictogrammen kunnen worden opgehangen op een white board, krijtbord of flap-over.
- » Als kinderen thuis ook met pictogrammen werken en een eigen picto-map hebben, kun je ouders vragen het verloopt van de kindernevendienst en/of club voor te bereiden.
- » Houd rekening met bezwaren van het kind. Misschien kun je de pictogrammen niet opzichtig ophangen, maar ze geven aan het kind in zijn picto-map of in een insteekhoes voor postzegels.

Nederlands Gereformeerd Jeugdwerk

De stichting Nederlands Gereformeerd Jeugdwerk biedt ondersteuning aan de Nederlands Gereformeerde Kerken op het gebied van het jeugdwerk. Dit wordt gedaan door onder andere het aanbieden van informatie, trainingen of materiaal ontwerpen.

Voor meer informatie kunt u kijken op: <http://www.ngkjeugdwerk.nl>
Tevens kunt u via de website contact opnemen met het NGJ of via het volgende e-mailadres: info@ngkjeugdwerk.nl

Dit Koningskind

De belangenvereniging Dit Koningskind komt op voor de belangen van iedereen met een beperking. Deze vereniging is ontstaan in de Vrijgemaakt Gereformeerde Kerken en ondertussen ook werkzaam binnen de Christelijk Gereformeerde Kerken. Er wordt ondersteuning geboden aan jeugdleiders, ouders en de cliënten zelf op velerlei gebied.

Voor meer informatie kunt u kijken op: www.ditkoningskind.nl
Tevens kunt u via de website contact opnemen met Dit Koningskind of via het volgende e-mailadres: info@ditkoningskind.nl

Leestips

Dit hoofdstuk is bedoeld voor diegene die meer wil weten over ADHD en autisme. Deze boeken zijn uitgekozen omdat ze op een duidelijke manier uitleggen wat ADHD en/of autisme is en wat het met de beleving van het kind doet.

Het is ADHD

Het is ADHD is een boek wat opvoeders, ouders, leerkrachten en begeleiders van kinderen met ADHD een compleet overzicht geeft van alle aspecten van ADHD. Van het verschijnsel ADHD, de eerste signalen, de diagnose, het behandelplan, de aanpak thuis tot de aanpak op school.

Geschreven door: Arge Paternotte en Jan Buitelaar
Uitgever: Soest: Nelissen
ISBN: 031345644

Alle Dagen Hartstikke Druk

Alle Dagen Hartstikke Druk gaat over Indy die ADHD heeft. Alle Dagen Hartstikke druk is een realistisch en direct, maar tegelijk grappig en luchtig kinderboek. Het is geschreven voor kinderen van 9 á 12 jaar.

Geschreven door: Mirjam Mous
Uitgever: Houten: van Holkema en Warendorf
ISBN: 9026997752

Geef me de 5!

Geef me de 5 is een praktische gids bij de omgang en opvoeding van kinderen met autisme. De auteur is er goed in geslaagd om op begrijpelijke manier aan de hand van de wijze waarop autistische kinderen waarnemen, denken en informatie verwerken, aan te geven waar hun handicaps liggen en hoe je er mee om kunt gaan.

Geschreven door: Colette de Bruin
Uitgever: Doetinchem; Graviant
ISBN: 9789075129649

De wereld van Luuk

De wereld van Luuk is een therapeutisch verhaal voor kinderen van ongeveer 6 tot 10 jaar. Het is bedoeld voor kinderen die autistisch zijn. Het kan ook als voorlichtingsboek gebruikt worden om kinderen duidelijk te maken wat autisme is en hoe je ermee om kunt gaan. Dit boek is een hulpmiddel om de problematiek uit te leggen en bespreekbaar te maken.

Geschreven door: Martine Delfos
Uitgever: Amsterdam: Nino, uitgeverij SWP
ISBN: 978908560513

Colofon

Schrijvers:

Marlies van der Ham
Natasja van Herwijnen - Brouwer
Tanja van Winkelen - Geertsema

Opdrachtgever

Nederlands Gereformeerd Jeugdwerk,
André Maliepaard